

МІЖДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Досліджено досвід функціонування вільних економічних зон. Визначено ступінь участі іноземних інвесторів і експортерів у розвитку економіки держави.

Experience of functioning of free economic areas is explored. The degree of participation of foreign investors and exporters is certain in development of economy of the state.

Ключові слова: державне регулювання, іноземний інвестор, інтеграція, макроекономічний менеджмент, фінансово-економічний механізм.

ВСТУП

Досвід держав, що переживали періоди і процеси багато в чому схожі з тим, що відбуваються в Україні, показує, що перехід до цивілізованої ринкової економіки не є одноразовим актом, а є процесом створення її елементів. Такими елементами можуть бути так звані вільні економічні зони, різні галузеві або регіональні пільгові умови функціонування бізнесу. Одним з істотних елементів цього процесу, як свідчить досвід низки країн, є створення вільних економічних зон або, інакше, зон вільного підприємництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Спроможність до міжнародної конкурентоспроможності окремих підприємств, регіонів, галузей та національної економіки в цілому досліджено у роботах вітчизняних вчених В. Александрової, Ю. Бажала, О. Білоруса, В. Будкіна, В. Гальчинського, В. Геєця, Б. Губського, Б. Данилишина, М. Дудченка, Д. Лук'яненка, Ю. Макогона, В. Найдонова, В. Новицького, Ю. Пахомова, А. Савчука, А. Семенова, В. Сіденка, І. Спиридонова, А. Філіпенка, Є. Хлобистова, О. Шнипка, М. Чумаченка, А. Чухна та інших.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

- дослідити досвід функціонування вільних економічних зон;
- визначити ступінь участі іноземних інвесторів і експортерів у розвитку економіки держави.

РЕЗУЛЬТАТИ

У даний час у світі діють сотні так званих вільних економічних зон як в країнах з тоталітарною, так і в країнах з вільною ринковою (змішаною) економікою. На вільні економічні зони, за даними Асоціації транснаціональних корпорацій при ООН, доводиться близько 15 % світової торгівлі. Як відомо, перша вільна економічна зона була створена в 1959 р. в Ірландії в процесі вирішення економічних проблем, пов'язаних зі створенням реактивного літака для перельотів через Атлантичний океан без додаткової заправки і обслуговуванням у зв'язку з цим

міжнародного аеропорту в Шеноні. Основною ідеєю створення цієї зони було стимулювання створення експортно-орієнтованих підприємств на території аеропорту і прилеглих територіях шляхом, головним чином, безмитного режиму експорту і коопераційного імпорту.

Створення вільної економічної зони в Шеноні цілком виправдало себе і, якщо в 1960 р. в цій зоні роботою були забезпечено 440 чоловік, то в 1975 р. — вже 3800. Майже удвічі збільшилося число зайнятих в самому аеропорту [4, с. 11].

Позитивний досвід зони в Шеноні призвів до його використання урядами багатьох країн, до 1986 р. таких зон було вже близько 50.

Всесвітня асоціація експортно-промислових зон (ЕПЗ) відносить до цього поняття всі санкціоновані урядом території, такі як вільні порти, зони безмитної торгівлі, індустріальні безмитні зони або зовнішньоторговельні зони, або будь-які інші типи зон, які можуть бути включені за узгодженням з Радою Асоціації.

Найявний досвід свідчить про те, що головним в приведеному вище визначенні є вираз "або інші типи зон". Інакше кажучи, Всесвітня асоціація експортно-промислових зон припускає можливість створення і функціонування абсолютно різних вільних економічних зон.

Загальними для всіх вільних економічних зон є два чинники: по-перше, створення в зоні максимально-сприятливих умов для залучення іноземного капіталу; по-друге, надання відповідній території, галузі (що буває набагато рідше) ряду деяких додаткових прав у економічній сфері, а також податкових, митних і інших пільг. У роботах [5, с. 20] і [2, с. 25] в 1991 і 1992 рр. були сформульовані за безпосередньої участі автора (як відповідального виконавця роботи) концептуальні основи створення вільної економічної зони в Донецькій області. Функціонування вільної економічної зони повинне забезпечити цілі населення території, що одержує відповідний статус, цілі держави і бути привабливим для іноземних інвесторів, тобто відповідати їх цілям.

Цілями населення є:

- забезпечення зайнятості громадян з достатніми і покритими товарною масою доходами;

— забезпечення громадян житлом і соціальною інфраструктурою в достатній кількості і необхідній якості; при цьому мається на увазі, що всі громадяни мають легальну можливість в розумні терміни придбати житло різними (залежно від доходів) способами і оплачувати його утримання (купівля-продаж, отримання муніципального житла і ін.);

— поліпшення екологічного стану території.

Цілями держави є:

— підвищення технічного і економічного рівня виробництва, ефективне залучення у галузі національної економіки сучасних технологій і прогресивного устаткування;

— поліпшення матеріального добробуту громадян не тільки в зоні, але і за її межами;

— опрацювання механізмів ринкової (змішаної) економіки.

Цілями іноземних інвесторів є отримання прибутку у вільно-конвертованій валюті і можливість безперешкодного вивозу її за кордон з пільговим режимом оподаткування.

Реалізація вказаних вище цілей припускає включення народногосподарського комплексу території зони в систему світогосподарчих зв'язків, збільшення експортного потенціалу за рахунок активізації економічної діяльності шляхом створення пільгових умов для учасників економічної діяльності в зоні і підвищення конкурентоспроможності продукції, що випускається.

Легко переконалися, що приведені вище цілі зони вільного підприємництва в основному співпадають з метою основних суб'єктів держави в цілому. Відомі цілі країни, що не мають тарифних або імпорتنних обмежень, чия територія може, таким чином, повністю розглядатися як вільна економічна зона. До числа таких країн відносяться, зокрема, Гонконг, Сінгапур, Макао. В Китаї цілі міста або райони визначаються як "спеціальні економічні зони".

Створювана вільна економічна зона є відкритою зоною вільного підприємництва. При цьому суть зони — не у відриві Донецької області від загального економічного простору країни, не в протиставленні місцевих інтересів інтересам України, а в більш повній мобілізації внутрішньорегіональних резервів для поліпшення життя населення області і напрацювання досвіду ринкових відносин, у тому числі розвитку приватного підприємництва, множинності форм власності. Донецька зона вільного підприємництва (ДЗВП) розглядається як така, що охоплює всю територію області з виділенням в її рамках особливих, строго окреслених безмитних промислових "парків" — зон технологічного розвитку (або науково-технічних парків, сільськогосподарських зон і зон послуг). Це багато в чому визначає характер її концепції. Остання припускає створення в Донецькій області, по-перше, зони сумісного підприємництва; по-друге, відкритої зони.

Перша обставина пов'язана з неможливістю в більш-менш осяжному майбутньому розв'язати наболілі регіональні проблеми власними силами. Звідси — необхідність залучення в народне господарство області іноземного капіталу, всемірної інтеграції його діяльності з функціонуванням вітчизняного господарства регіону і при першій нагоді їх сумісного виступу як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Друга особливість концепції ДЗВП виходить з високого ступеня інтеграції економіки області в економіку країни.

Фінансово-економічний механізм ДЗВП, таким чином, визначається її відкритим характером, органічним поєднанням її експортної спрямованості з роботою на

потенційно ємкий внутрішній ринок. Можливість вільного безмитного доступу на внутрішній ринок України може стати дуже значною перевагою ДЗВП. У даний час до України імпортуються, головним чином, низькоякісні споживацькі товари. Створення ж і функціонування на території зони значної мережі спільних підприємств і підприємств, повністю заснованих на іноземному капіталі, дозволить широко використовувати передову техніку і технологію, створену в розвинених капіталістичних країнах. Сьогодні внутрішній ринок не може бути задоволений своїми якісними параметрами у зв'язку з технічно відсталою і недостатньо диверсифікованою системою виробництва [1].

Фінансово-економічний механізм зони повинен містити в собі такі правила макроекономічного менеджменту, які повинні максимізувати ступінь участі іноземних інвесторів і експортерів у розвитку економіки Донецького регіону, перш за все, завдяки перетворенню його в стартовий майданчик для їх виходу як в частині збуту, так і постачання в економічний простір країни.

Найважливішим елементом вільної економічної зони є її грошово-кредитний механізм. Багато елементів валютно-фінансового механізму вільної економічної зони, які пропонувалися автором в 1991 р. [3, с. 204], вже реалізовані в цілому в країні. Зокрема, вся валютна виручка належить тепер підприємствам, відмінені як обов'язковий продаж цієї виручки, так і обов'язкові відрахування від неї до різних фондів.

Разом з тим, існує ще ряд обмежень, які виправдані для країни в цілому, але можуть бути або повністю виключені, або істотно пом'якшені для вільної економічної зони.

Зокрема, доцільно розрахунки нерезидентів з резидентами проводити як в національній, так і в іноземній валюті. Тут доречно, очевидно, пояснити значення термінів "резидент" і "нерезидент".

Згідно Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" резиденти — це юридичні особи і суб'єкти підприємницької діяльності України, що не мають статусу юридичної особи (філіали, представництва й ін.), які створені і здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства України з місцезнаходженням на її території.

Нерезиденти — це юридичні особи і суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи (філіали, представництва і ін.) з місцезнаходженням за межами України, які створені і здійснюють свою діяльність відповідно до законів іншої держави.

Одним з головних чинників забезпечення привабливості ДЗВП для іноземного капіталу повинна бути м'яка податкова політика. Податкові пільги у відкритих зонах більшості країн істотно перевершують податковий режим на звичайних господарських територіях. Важливе значення мають зниження і навіть відміна митних зборів, які майже скрізь в існуючих нині вільних економічних зонах мають умовний характер.

Разом з тим, необхідно забезпечити такі умови, за яких податкові пільги, що вводяться в ДЗВП, не зменшували, а надалі істотно збільшили б надходження до державного бюджету.

З цією метою на території зони вільного підприємництва доцільно ввести одноканальну систему формування бюджету. Область перераховує до бюджету України наперед обумовлену суму або певний відсоток від суми податкових надходжень. При цьому принаймні зберігається рівень фінансових зобов'язань перед державою, що склався. Право надання пільг окремим категоріям

платників податків на території зони повинно бути надано обласній раді з представлення управління зони.

У 1994 р. Верховною Радою України був прийнятий Закон "Про оподаткування прибутку", відповідно до якого для спільних підприємств з так званими кваліфікованими іноземними інвестиціями, зареєстрованими до 1 січня 1995 р., зберігалася на 5 років з дня реєстрації вельми істотна пільга — повне звільнення від оподаткування прибутку.

Проте, Законом України "Про внесення змін в Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств", прийнятий Верховною Радою 22 травня 1997 р., ця норма була відмінена. Таким чином, було ухвалено безпрецедентне відносно іноземних інвесторів рішення — спочатку в 1995 р. були відмінені пільги для іноземних інвесторів, що припускають можливість зробити такі інвестиції, і збережені для тих, хто ці інвестиції вже здійснив. Це було, загалом, цілком нормальним актом.

Але відміна пільг, встановлених на 5 років, через 2 роки після їх встановлення, без сумніву може лише негативно позначитися на економіці.

Тому найважливішою умовою створення вільної економічної зони є безповоротність в межах наперед встановленого терміну "правил гри", у тому числі податкових і митних пільг.

Для знов організовуваних в ДЗВП спільних і іноземних підприємств, а також на прибуток, додатково одержаний вітчизняними підприємствами завдяки іноземним інвестиціям, доцільно встановити ставку податку 20 %. При цьому для знов створених спільних і іноземних підприємств доцільно встановити наступний режим оподаткування прибутку.

Протягом перших двох років після отримання оголошеного прибутку — не оподатковується; протягом наступних трьох років — 10 %; після закінчення 5 років — 20 %.

З реінвестованого прибутку юридичної особи з кваліфікованою іноземною участю й іноземної компанії податок в ДЗВП не стягується. Те ж стосується і реінвестованого прибутку вітчизняних підприємств, якщо вказані інвестиції направлені на задоволення потреб ДЗВП.

У зв'язку із зростанням оплати праці, що очікується в зоні, визнається необхідним проводити в ній поступове, в міру зростання середньої заробітної платні, підвищення неоподаткованого прибутковим податком з населення її мінімуму з передачею цієї функції управлінню зони.

Одержаний законним шляхом прибуток іноземного інвестора після сплати податків з підприємств і інших згаданих відрахувань, рівно, як і заробітна платня, і інші законні доходи іноземних громадян, після сплати прибуткового податку можуть переводитися за кордон валюти за рахунок і в межах валютних коштів спільного або іноземного підприємства.

Для іноземних компаній слід встановити податок на переказ прибутку за кордон у розмірі 10 % від суми, що переказується, із стягненням в дохід місцевого бюджету. Компанії, що експортують понад 50 % виробленої ними продукції, можуть бути звільнені від сплати податку за репатрійований прибуток протягом п'яти років. Переказ за кордон заробітної платні й прирівняних до неї доходів у іноземних фахівців і робітників податками обкладатися не повинен.

Необхідні для виробництва машини і устаткування, запасні частини і комплектуючі вироби, сировина, транспортні засоби й інші товари і послуги, що ввозяться в ДЗВП підприємствами, що знаходяться в ній, звільняються від мита. Аналогічне правило застосовується щодо товарів, що ввозяться з-за кордону для складського зберігання.

Поставки товарів із зони на внутрішній ринок України оподатковуються митом тільки у разі безмитного ввезення використаних при їх виробництві імпортованих матеріалів і деталей і відповідно їх частці у вартості продукції, що вивозиться. Контроль за сплатою митних зборів здійснюється в цьому випадку митними органами на підставі документальних перевірок і без встановлення яких-небудь зональних митних кордонів. Товари, що ввозяться з інших регіонів України в зону, від митних зборів звільнюються.

Передбачається можливість участі зони в конкуренції за імпорт, здійснюваний в республіці за рахунок централізованого валютного фонду.

Експортно-імпорتنі операції доцільно здійснювати на агентських засадах. Створюється комерційна зовнішньоторговельна компанія, і забезпечує інтеграцію зовнішньої торгівлі з промисловістю на базі маркетингу. Вона оцінює кон'юнктуру світового ринку, виробляє оптимальну стратегію розвитку промисловості, надає їй інформацію з метою досягнення максимальної економічної ефективності експортно-імпортованих операцій, орієнтованих на них підприємств.

ВИСНОВКИ

Вирішуючи питання про іноземні інвестиції у вільній економічній зоні, слід мати на увазі, що виклик, кинутий сьогодні державним регулятивним структурам економічною, політичною і соціальною глобалізацією, що все більш поглиблюється, примушує ці структури значною мірою змінити свої засоби впливу на економічні суб'єкти і шукати нових шляхів досягнення своєї основної мети — соціального добробуту.

Разом з класичними суб'єктами державного втручання, такими як монополістичні об'єднання, нечесна конкуренція на товарних ринках і ін., з якими держава вже мала справу до початку глобалізації, поглиблена інтеграція світових товариств привнесла елементи, які є істотно новими і вимагають розробки відповідних алгоритмів і критеріїв своєї регуляції державними структурами. Зокрема, це стосується до міжнародних інвестиційних потоків, рух яких неможливо регулювати на міждержавному рівні. Складність міждержавного регулювання міждержавних інвестиційних проектів є наслідком високої мобільності й неперсоніфікованого характеру, якими відрізняється сучасний капітал завдяки досягненням глобалізації.

Література:

1. Інститут конкурентного суспільства. Міжнародний індекс прав власності. — Режим доступу: <http://www.ics.org.ua/ua/news.php?id=236&start=0>
 2. Легейда Н. Непрямі субсидії в Україні: оцінка, тенденції та наслідки для економічної політики // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. — К., 2006. — № 10. — С. 25—29.
 3. Пила В.І., Чмир О.С. Спеціальні (вільні) економічні зони: теорія та практика: навч. посіб. — К.: КДТЕУ, 1998. — 328 с.
 4. Поглиблена вільна торгівля між Україною та Європейським Союзом: машинобудування, хімічна, легка промисловість / Аналітична записка. Міжнародний центр перспективних досліджень. — Київ, 2006. — 32 с.
 5. Пугачова М., Щербак А. Конкурентне середовище в Україні: тенденції останніх років // Конкуренція. Вісник АМК України. — 2005. — № 2. — С. 19—24.
- Стаття надійшла до редакції 18.11.2010 р.*